

показники характеризують глибинні, а тому досить важливі сторони розвитку розумового потенціалу дитини – її обдарованість.

III. Характеристики сфери особистісного розвитку:

1. Захоплення задачею.
2. Перфекціонізм.
3. Нонконформізм.
4. Лідерство.
5. Змагальність.
6. Пам'ять.
7. Наявність безлічі інтересів, гумор.

Отже, система психічних характеристик є основою особистісного потенціалу дитини, її обдарованості. З метою виявлення рівня розвитку цього потенціалу важливо:

- а) оцінити рівень розвитку кожної характеристики;
- б) зіставити рівні розвитку між собою та з еталоном.

Характеристики потенціалу дитини О. І. Савенков пропонує оцінювати за п'ятибальною шкалою [6]:

5 – оцінювана якість особистості розвинута добре, чітко виражена, досить часто виявляється в різних видах діяльності та поведінки;

4 – властивість виражена помітно, але виявляється епізодично, протилежна їй властивість виявляється досить рідко;

3 – оцінювана і протилежна якості особистості виражені нечітко, у проявах зустрічаються нечасто;

2 – більш яскраво виражена і частіше виявляється якість особистості, протилежна оцінюваній;

1 – чітко виражена і досить часто виявляється властивість особистості, протилежна оцінюваній, вона фіксується у поведінці та в усіх видах діяльності;

0 – відомостей для оцінки означеної якості немає.

УДК 371.212.3:37.091.212.2

Оцінювання вимагає спостережень за дитиною, проведення з нею бесід, вивчення результатів її діяльності, аналізу особливостей спілкування з дорослими та однолітками.

Висновки. Отже, спостереження як метод дослідження і діагностики обдарованості є досить складним і результативним. Оволодіння ним можливе завдяки організації спеціальної підготовки педагогів засобами методичної роботи, теоретичний аналіз якої частково представлений у цій статті.

Перспективами подальших розвідок в означеному напрямку вбачаємо визначення механізмів здійснення спостереження та особливостей опрацювання отриманих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Басов М. Я. Методика психологического наблюдения за детьми : избранные психологические произведения / М. Я. Басов. – М., 1975. – 73 с.
2. Волощук І. С. Основи наукових досліджень педагога : експериментальне видання / І. С. Волощук. – К., 2006. – С. 70.
3. Демченко В. В. Модель професійної компетенції педагогічного працівника, що працює з обдарованими школярами / В. В. Демченко. – Рівне : РОППО, 2004. – 7 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки // Управління освітою. – 2013. – № 4. – С. 27.
5. Онацький В. Спостереження як метод діагностики обдарованості / В. Онацький // Обдарована дитина. – 2006. – № 5. – С. 22 – 30.
6. Савенков А. И. Детская одаренность: развитие средствами искусства / А. И. Савенков. – М., 1999. – 220 с.

Дата надходження до редакції: 17.12.2015 р.

Ольга САПРИКІНА,
старший викладач кафедри методики
змісту освіти Рівненського ОШПО,
магістр педагогіки вищої школи

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

У статті представлений ретроспективний аналіз проблеми навчання та розвитку обдарованих дітей; охарактеризовано сучасний стан розуміння поняття обдарованості як наукової категорії.

Ключові слова: обдарованість, талант, розвиток, навчання.

В статті представлений ретроспективний аналіз проблеми обучения и развития одаренных детей; охарактеризовано современное состояние понимания понятия «одаренности как научной категории».

Ключевые слова: одаренность, талант, развитие, обучение.

This article presents a retrospective analysis of a problem training and development talented (gifted) children; describes a modern state of understanding of the concept of "talent" as a scientific category.

Key words: gift, talent, development, training.

Постановка проблеми. Раннє виявлення, навчання й виховання обдарованих дітей є одним із визначальних напрямів удосконалення системи

освіти на сучасному етапі. Адже розвиток українського суспільства та процеси державотворення безпосередньо залежать від громадян, які здатні по-новому підійти до розв'язання важливих суспільних завдань, володіють уміннями знаходити нові перспективні рішення та мобільно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві. У зв'язку з цим виникає потреба в розвитку активних, творчих особистостей, що, у свою чергу, актуалізує проблему обдарованості.

У педагогічній теорії та практиці напрацьовано значну кількість досліджень, пов'язаних з ідентифікацією обдарованості. Зазначена проблематика відображена у таких державних документах, як Закон України "Про освіту", Національна програма "Діти України", Програма розвитку обдарованих дітей і молоді, Указ Президента України про підтримку обдарованих дітей та ін., у яких робота з обдарованими дітьми та молоддю розглядається як безперервний процес формування творчої особистості, розвитку культурного та інтелектуального потенціалу України.

У цілому проблема обдарованості в більшості країн світу набула статусу державно важливої, що призвело до формування соціального запиту її дослідження, виникнення гострої необхідності в аналізі поняття обдарованості як наукової категорії. У зв'язку з цим у нових умовах розвитку українського суспільства значно актуалізувалися питання психологічних механізмів та педагогічних засобів розвитку обдарованості як сучасної наукової категорії.

Враховуючи недостатній стан розробленості означеної проблеми, **основна мета статті** полягає в детальному аналізі та систематизації різноманітних поглядів щодо проблеми навчання обдарованих дітей та розгляді цього питання в історичній ретроспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні проблема виховання обдарованої особистості стала невід'ємною частиною нашого життя, нагальною потребою сучасного етапу розвитку людства, від вирішення якої певною мірою залежить і подальший розвиток усього суспільства. Основні теоретичні питання, пов'язані з проблемою виявлення і розвитку обдарованих школярів, висвітлено в науковій літературі багатьма вченими, зокрема С. Рубінштейном, Дж. Фріманом, А. Савенковою, В. Чудновським, Н. Шумаковою та ін. Проблеми вивчення і формування здібностей особистості розглядалися також у працях Ю. Бабаєвої, П. Гальперіна, Н. Лейтеса, О. Леонтьєва, Л. Чорної та ін. Ідея дослідження природи обдарованості на основі аналізу творчого розвитку людини знайшла своє відображення в концепціях творчої обдарованості таких науковців, як О. Кульчицька, О. Матюшкін, В. Моляко, С. Сисоева та ін. Розвитку обдарованості на різних вікових етапах у науковій літературі також присвячено значну кількість напрацювань (В. Давидов, Д. Ельконін, І. Лернер, Р. Пономарьова та ін.). Проте, незважаючи на активізацію наукових досліджень із цієї проблеми, чимало питань, пов'язаних із теоретичним узагальненням процесів розвитку дитячої обдарованості, досі залишаються нерозв'язаними.

Виклад основного матеріалу. Уявлення про обдарованість формувалося в суспільній свідомості

тисячоліттями. Осмислення цього феномена акумулювалося в наукових пошуках видатних філософів, педагогів, психологів, просвітників та тривалих повсякденних спостережень простих людей. Обдарованою людиною завжди називали того, хто був здатний до видатних досягнень, міг знайти цікавий, несподіваний вихід зі складних ситуацій, створити щось принципово нове, легко оволодівав новими знаннями, робив те, що для інших виявлялося недоступним.

Інтерес до проблеми обдарованості на різних етапах розвитку людської цивілізації проявлявся нерівномірно. Історія педагогічної думки знала як спалахи інтересу до означеного питання, так і майже абсолютну відсутність такої зацікавленості. Аналіз наукової літератури та творів класиків педагогіки дозволяють простежити тенденції у розробці цієї проблеми залежно від рівня економічного та соціального розвитку суспільства, ступеня розробки наукових знань, загального рівня розвитку виробничих сил людства.

Зазначимо, що в різні історичні періоди зміст понять «здібності», «обдарованість», «талановитість», «геніальність» мали неоднакове змістове наповнення. Навіть терміни, що використовуються сьогодні, у багатьох культурах розуміли по-різному. Однак навіть у сучасній науковій термінології спостерігаються різночитання у тлумаченні вищезначених понять. Серед спеціалістів наявна значна розбіжність у думках щодо організації роботи з обдарованими дітьми, створення спеціальних навчальних закладів, прискорення та збагачення програм навчання таких дітей. Це зумовлено, на нашу думку, складністю і багатоаспектністю самого феномена, а також розкриттям цієї дефініції через інші поняття – «талант», «творчість», «геніальність». Проте незважаючи на досить широкий практичний та теоретичний досвід у вивченні цієї проблеми, без відповіді залишається ще досить багато питань.

Зважаючи на це, доречним буде застосування ретроспективного аналізу до означеної проблеми, розгляд її в історичній площині. Адже впродовж тривалого часу філософів і вчених турбувало питання, звідки у людини береться унікальний дар та чому він виявляється далеко не в кожного? Зокрема, у стародавні часи, періоди Середньовіччя та Відродження жодних інших пояснень, окрім «божественного осяяння» не існувало, а саме поняття «обдарованість» до XIX століття взагалі не вживалося.

У минулі часи широкого розповсюдження набув термін «геній», котрий в античній культурі сприймався як фігура міфологічна, що поєднує в собі безсмертне божество та смертну людину. Саме це сприйняття про поєднання божественного духу з людиною і було основою поняття «геній» в європейській філософії та повсякденній свідомості аж до кінця XIX століття. Із прадавніх часів геніальність асоціювали з її проявами переважно в мистецтві. Державні діячі, воєначальники і навіть учені не могли називатися геніями, хоча спроби поставити під сумнів таку точку зору висувалися.

Отже, певні суперечності щодо розвитку особливих здібностей та геніальності спостерігалися і в далекому минулому. Так, для одних представників античної філософії, зокрема Платона, обдарованість асоціювалася із даром вищих сил, уособленням божества в людині, що не підвладне ніякому впливу з

її боку. Інші мислителі, приміром Геракліт, вважали, що всі люди мають здібність до істинного пізнання, але користується нею меншість. Давньогрецький філософ Аристотель стверджував, що людина сама вирішує, на що спрямовувати свою діяльність, проте спрямувавши її на досягнення моральної досконалості, вона відкриває істину та стає мудрецем.

У Давній Греції сформувалося середовище, сприятливе для розвитку обдарувань скульпторів, драматургів, ораторів, воєначальників. В епоху Відродження найбільш сприятливі умови склалися для творчості живописців та музикантів. Із середніх віків в історію математики ввійшли люди, які мали особливі здібності запам'ятовування великих, громіздких чисел та надзвичайно швидкого усного виконання математичних перетворень. У цих здібностях на той час існувала велика потреба, тому такі люди досить часто ставали видатними. У наш час, навпаки, значення та роль вищеописаних людських здібностей значно зменшилися. Водночас розвиток науково-технічного прогресу зумовив потребу в оригінальних здібностях та даруваннях в абсолютно нових галузях науки, техніки, мистецтва, комунікації тощо. Інтенсивно формуються нові наукові школи, розвиваються новітні галузі наукового знання, що потребують людей нової формації.

В Афінах у часи їх найбільшого розквіту також створювалися вищі школи (Академія Платона, Лікея Аристотеля), де викладали найвизначніші філософи того часу. За сучасними уявленнями такі заклади можна вважати школами для обдарованої молоді, адже викладач мав змогу самостійно обирати найбільш здібного, на його думку, учня, який потім, отримавши блискучу для того часу освіту, нерідко досягав успіхів у певній сфері діяльності.

Проблема природи та розвитку здібностей особистості певною мірою досліджувалася практично у всіх філософських системах того часу. На думку провідних мислителів античності, кожна людина від природи має лише можливості до розвитку певних здібностей, а довести їх розвиток до досконалості можна лише шляхом спеціально організованого виховання та освіти. Основною умовою розвитку природних можливостей є включення дитини до відповідного виду діяльності. При цьому виконувана діяльність має подобатися людині, приносити їй насолоду. Тільки за таких умов можна сподіватися на успішний розвиток наданих природою рис та якостей.

Уже за часів розквіту античної культури було зроблено перші спроби дати характеристику й визначити особливості обдарованої особистості. Серед таких якостей виділялися, зокрема, здатність до абстрактного мислення, швидкість мислення, розвинена пам'ять, пізнавальний інтерес, сміливість у висловлюваннях тощо. Помічена давніми мислителями і така тенденція у розвитку талановитої особистості, як «згасання обдарованості з віком». Практично всі із тогочасних авторів наголошували на необхідності вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини та застосування цих знань у практичній діяльності педагога. Важливу особливість уявлень про поняття «геній» із найдавніших часів і аж до XIX ст. є те, що і наука, і буденна свідомість твердо дотримувалися переконання, що геніальність може виявитися лише в мистецтві.

Епоху Відродження змінювали періоди Класицизму, Просвітництва. Означені періоди також характеризувалися високим рівнем інтересу до проблем людини в цілому та обдарованості зокрема. У цей час все активніше обговорювалося питання про походження геніальності. Розбіжності між дослідниками виникали з приводу того, чи є художній талант божественним даром, чи все-таки має земне походження.

Англійський філософ і педагог Джон Локк висунув ряд теоретичних положень, які стали основою ідеології Просвітництва. Зокрема, він вважав, що не існує вроджених ідей, процес пізнання виникає в досвіді і на основі досвіду; розум людини з самого початку являє собою «чисту дошку» (*tabula rasa*). Ідея представників епохи Просвітництва полягала в тому, що немає ніякого дару – ні божественного, ні вродженого. Єдиним предметом розуму (розуміння) служать ідеї, що знаходяться «всередині нас», а не зовнішні об'єкти (Г. Лейбніц, Р. Декарт).

Спроба віднайти витоки геніальності не в божественній визначеності, а в цілком земних явищах знаменує початок принципово нового етапу в дослідженнях обдарованості. Цей етап умовно датується серединою XIX ст. Починаючи з цього часу у дослідженнях людської психіки міцно закріпився експеримент, що в результаті сприяло перетворенню психології в самостійну науку і дало поштовх для подальшого дослідження обдарованості.

Одним із засновників емпіричного підходу до вивчення проблеми здібностей, обдарованості, таланту був видатний англійський учений Ф. Гальтон. Він першим у книзі «Спадковість таланту. Її закони і наслідки» спробував довести, що видатні здібності (геніальність) – це результат дії, в першу чергу, спадкових факторів.

Наступним кроком на шляху розвитку уявлень про геніальність став період розробки ідеї інтелектуальної обдарованості. При всій багатозначності наукових та побутових трактувань поняття «інтелект» термін «інтелектуальна обдарованість» у психології придбав цілком певний сенс у результаті розвитку на початку XX ст. психодіагностики та психометрії. У цей час було зроблено перші спроби експериментального дослідження розумового розвитку дитини. Це зумовлювалося підвищенням вимог школи до учня, які передбачали швидке виконання завдань, що потребували мобілізації пам'яті, вирішення проблем, котрі не завжди були пов'язані з повсякденним досвідом дитини.

Нині обдарованість тлумачать як складне і багатозначне поняття, вчені різних країн світу розглядають її як особливий і невід'ємний компонент розвитку загальної освіти й освітнього простору загалом. Сучасні дослідники вважають, що для успішного розвитку обдарованої особистості необхідні наявність природних даних та відповідного середовища, в якому дитина може успішно розвиватися [10, с. 51]. У зв'язку з цим проблема обдарованості характеризується створенням так званих факторних моделей обдарованості, серед яких моделі як західних (Дж. Рензулі, Ф. Монк, П. Торранс та ін.), так і вітчизняних (О. Матюшкін, В. Моляко, О. Кульчицька, О. Музика та ін.) учених.

Висновки. Отже, кожен період історичного і соціального розвитку суспільства визначає особливі умови для формування і розвитку обдарованої

особистості. На основі ретроспективного аналізу напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених встановлено, що в науці ще й досі не утвердилася єдина думка щодо розуміння сутності понять «здібності», «обдарованість», «талант». Процес визначення основних складових цих дефініцій триває і є **перспективним напрямком подальших наукових досліджень.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України : підручник / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Гнатко М. М. Психологічні передумови роботи з обдарованими дітьми / М. М. Гнатко // Шкільний світ. – 2012. – № 12. – С. 9–10.

3. Демченко В. В. Готовність педагогічних кадрів до роботи з обдарованими школярами / В. В. Демченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 33–36.

4. Корж Л. Ф. Науково-методичний супровід роботи вчителя з обдарованими дітьми / Л. Ф. Корж // Педагогічна думка. – 2008. – № 1-2. – С. 23–31.

5. Лейтес Н. С. Способности и одаренность в детские годы / Н. С. Лейтес. – М. : Знание, 2004. – 76 с.

6. Янковчук М. Розвиток обдарованості : практичний досвід / М. Янковчук // Обдарована дитина. – 2008. – № 2. – С. 47–53.

Дата надходження до редакції: 16.11.2015 р.

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 378:371.321:811.111

Руслан КРАВЕЦЬ,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету

ПРИНЦИПИ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В АГРАРНОМУ ВНЗ

У статті обґрунтовано принципи полікультурного навчання на заняттях з іноземної мови в аграрному ВНЗ як закономірності, на основі яких повинна функціонувати й розвиватися сучасна система освіти. Особливий наголос зроблено на важливості загальнодидактичних і специфічних принципів формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі з метою забезпечення високоєфективного навчально-виховного процесу. Розкрито сутність специфічних принципів полікультурного навчання.

Ключові слова: діалог культур, полікультурність, полікультурна толерантність, автентичність, новизна, професійна спрямованість.

В статье обоснованы принципы поликультурного обучения на занятиях по иностранному языку в аграрном вузе как закономерности, на основе которых должна функционировать и развиваться современная система образования. Особое внимание уделяется важности общедидактических и специфических принципов формирования поликультурной компетентности будущих специалистов аграрной отрасли для обеспечения высокоэффективного учебно-воспитательного процесса. Раскрыта сущность специфических принципов поликультурного обучения.

Ключевые слова: диалог культур, поликультурность, поликультурная толерантность, подлинность, новизна, профессиональная направленность.

The principles of multicultural teaching at foreign language classes at agrarian higher educational institution as objective laws, on the basis of which the modern system of education must be functioning and developing, are grounded in the article. The special accent is stressed on the importance of generally-didactic and specific principles of forming the multicultural competence of future agrarians for providing high-efficient educationally-upbringing process. The essence of the specific principles of multicultural teaching has been exposed.

Key words: dialogue of cultures, multiculturalness, multicultural tolerance, authenticity, novelty, professional orientation.

Постановка проблеми. Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі на заняттях з іноземної мови підпорядковується загальним і специфічним тенденціям розвитку. Англійська мова як іноземна впливає не лише на розширення загального світогляду, а й на сприйняття оточуючого світу. У контексті нашого дослідження знання, вміння та навички, які студенти